

ÇANKIRI

rinde 96, kasaba ve köylerinde 703 olmak üzere toplam 799 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı ise otuz beştir.

Çankırı şehrinin merkez olduğu Çankırı ili Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Ankara, Kırıkkale ve Çorum illeriyle kuşatılmıştır. Merkez ilçeden başka Atkaracalar, Bayramören, Çerkeş, Eldivan, Eskepazar, Ilgaz, Kızılırmak, Korgun, Kurşunlu, Orta, Ovacık, Şabanözü ve Yapraklı adlı on üç ilçesi vardır. Sınırları içerisinde 477 köy bulunmaktadır. 8454 km² genişliğindeki Çankırı ilinin 1990 sayımına göre nüfusu 279.129, nüfus yoğunluğu ise 33 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 100, s. 1-11; nr. 438, s. 703-715; TK, TD, nr. 81, vr. 5^a-10^a; Strabon, *Coğrafya: Anadolu* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1987, s. 51; Ya'kübi, *Târîh*, II, 292, 300; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 469; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 578; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 361; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 645; H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Y. Önen), Ankara 1987, s. 264; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 250-251; Texier, *Küçük Asya*, III, 147; Cuinet, IV, 539-561; Râif, *Türkiye'nin Sıhât-İctimâî Coğrafyası Kangırı Vilâyeti*, İstanbul 1926; Hacı Şeyhoğlu A. Kemal, *Çankırı Tarihi*, [Çankırı] 1930; Hacı Şeyhoğlu Hasan, *Çankırı'da Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilâtı*, Çankırı 1932; Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları (1550-1603)*, Ankara 1963, s. 56, 88, 100, 121 vd.; Yaşar Yücel, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-oğulları Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980, s. 33, 34, 79, 88 vd.; Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Ankara 1980, s. 50, 64, 66-67 vd.; Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985, s. 111; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 18, 173; RE, VII, 707, 1258; J. H. Mordtmann, "Çankırı", *IA*, III, 357-359; a.mlf. — [Fr. Taeschner], "Çankırı", *EI*² (İng.), II, 13-14.

İLHAN ŞAHİN

ÇANKIRI ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

ÇANTAY, Hasan Basri

(1887-1964)

Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm adlı Kur'an tercümesiyle tanınan son devir din âlimi.

Balıkesir'de doğdu. Babası Balıkesir tüccarlarından ve ulemâdan Çantayoğlu Halil Cenâbî Efendi, annesi Sincanoğulları'ndan Kepsutlu Hatice Hanım'dır. Ailenin tek erkek evlâdı olan Hasan Basri,

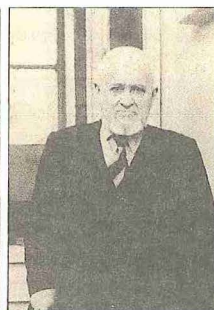
ilk tahsilini İbtidâ-i Kebîr Mektebi'nde gördükten sonra Balıkesir İdadîsi'ne girdi. İdadînin dördüncü sınıfında iken babasının ölümü üzerine (1903) ailenin geçimini tek başına sağlayabilmek için mektebi bırakmak zorunda kaldı. Kendisine Nâfia Dairesi'nde bir memuriyet verildi. Bu arada müftü Osman Nûri Efendi ile Müstecâbizâde Âdil Efendi'den Farsça öğrendi; Balıkesir Mevlevîhânesi'nde Râgıbzâde Ahmed Nâci Dede'den Arapça okudu. Babasının yakın dostu olan bu zat ona hem hocalık hem de mânevî balalık yaptı. Bir taraftan Arapça ve Farsça'sını ilerletmeye çalışırken diğer taraftan edebiyat, hukuk ve felsefe ile meşgul oldu.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Balıkesir'de yayımlanan *Nasihât ve Balıkesir* gazetelerinde yazılar yazdı. Mutasarrıf Mümtaz Bey'den hukuk, iktisat ve maliye okudu. Sâmih Rifat Bey'in mutasarrıflığı zamanında *Yıldırım* gazetesini çıkardı. İdâre-i Husûsiyye'nin (özel idare) ilk teşkilâtlanmasında (1913) Balıkesir Dâimî Encümeni'nin başkâtipliğini yaptı. Daha sonra mutasarrıf Resid Bey'in emriyle bütün sorumluluğunu yüklediği *Karesi* adlı bir gazete yayımladı. Balıkesir'de matbuat hayatının gelişmesinde önemli rol oynadı. Lise dengi olan Dârülhilâfe Medresesi'nde Türkçe, edebiyat, yazı ve Arapça muallimliği yaptı. I. Dünya Savaşı sonlarına doğru *Ses* gazetesini çıkardı. Mütareke yılları boyunca Türk milletinin haklarını savunan en hür ve yürekli yazıların yayın organı olan *Ses*'in kapatılarak sahibinin İstanbul'a celbedilmesiyle ilgili emir geldiği zaman Hasan Basri, Balıkesir'i temsilen I. İzmir Kongresi'ne katılmak üzere şehirden ayrılmış bulunuyordu. Tevkif emrini öğrenince çareyi kaçmakta buldu. Burhaniye, Kepsut, Dursunbey kasabalarında ve

köylerde dokuz aydan fazla dolaştı; o yörede Millî Mücadele'nin başlaması ve halkın silâhlanması konusunda önemli faaliyetler gösterdi. I. Büyük Millet Meclisi'ne Balıkesir mebusu olarak girdi, hiçbir gruba temayül göstermeyip sonuna kadar bağımsız kaldı. Aynı mecliste mebus olarak bulunan şair Mehmed Âkif ile yakın arkadaş oldu, ondan Arap edebiyatı okudu. Mehmed Âkif, Bursa ve Balıkesir çevresinden gelen Yunan mezâlîmi haberlerinin tesiriyle yazdığı "Bül-bül" şiirini Çantay'a ithaf etmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin I. dönemi sonunda Balıkesir'e edebiyat muallimi olarak dönen Çantay, 132 şehid çocuğunun eğitimi için kurulan yetiştirme yurdunun müdürlüğünü de üstlendi. *Zafer-i Millî* gazetesine yazılar yazdı. 1928'de aşırı zihin yorgunluğundan dolayı hastalandı ve bu sebeple emekliye ayrıldı. Zihni faaliyetlerden uzak durmak ve yöneticilerin keyfî icraat ve baskılarından korunabilmek amacıyla birkaç yıl entellektüel zümrenin içinden ayrılıp ziraat ve ticaretle meşgul oldu. Daha sonra tekrar dinî, ilmî ve edebî faaliyetlere dönerek telif ve tercüme eserler meydana getirdi. 1950 yılından itibaren demokratik yönetimin sağladığı kısmî din ve vicdan hürriyetiyle birlikte başlayan, İslâm dininin öğrenilmesi, öğretilmesi, yaşanması, yayınlar ve diğer vasıtalarla desteklenmesine dönük faaliyetlere Hasan Basri Çantay da katılmıştır. Onun çalışmaları bir taraftan eser telif etmek, diğer taraftan yol göstermek ve uyarılarda bulunmak şeklinde olmuştur. Din ve vicdan hürriyetinin sağladığı haklar bakımından uzun süren bir fetret döneminden sonra Türkiye'de başlayıp hızla gelişen faaliyetler, bir bakıma tabii olarak karşılanabilecek farklı görüşler, gruplar, usuller de ortaya koymuştur. Bu farklılık ve çeşitlilik içinde Hasan Basri Çantay zengin ilmî, fikrî birikimi, siyasi tecrübesi ve güvenilir şahsiyetiyle gruplar arasında hakemlik yapmış, görüş ve metotların isabetli ve uygulanabilir olanlarını belirlemeye çalışmış, böylece din âlimlerinin, muhafazakâr aydınların, hamiyetli zenginlerin yol göstericisi ve nihai mercii olmuştur.

Hasan Basri Çantay 3 Aralık 1964'te İstanbul'da vefat etti. Mezarının çok sevdiği dostu Mehmed Âkif'e yakın olması hususundaki vasiyeti üzerine Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

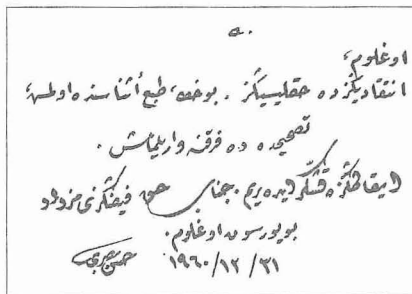

Hasan Basri Çantay'ın gençlik ve yaşlılık yıllarına ait iki resmi

Eserleri. 1. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. Hasan Basri Çantay'ın en önemli eseri olup açıklamalı bir Kur'an tercümesidir. Kitabın önsözünde mütercim, Kur'an gibi her yönüyle eşsiz olan bir eserin tercüme edilmesinin güçlüklerini dile getirdikten ve yayımlanmış bazı Türkçe tercümelemlerin değerlendirmesini yaptıktan sonra kendi tercümesinin özelliklerini on üç madde halinde sıralamıştır. Eserin hemen her sayfasında bol dip notları vardır. Yer yer âyetlerin tercümesi hacmine ulaşan dip notu açıklamalarında genellikle Zemahşerî, Râzî, Beyzâvî, Celâleyn, Medârik ve Hâzin tefsirleriyle güvenilir hadis kitapları ve Arapça sözlükler kaynak olarak kullanılmıştır. Burada âyetlerin tercümesinde tercih edilen mânaların kaynakları gösterilmiş, farklı anlayışlara dayanan anlamlar kaydedilmiş, Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılması amacıyla açıklayıcı ve destekleyici bilgiler verilmiştir. Önemli konular hakkında fazla bilgi edinmek isteyenlere de mütercimin takdirle yâdettiği Elmalılı'nın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsiri tavsiye edilmiştir. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* "harfî" bir tercümedir. Karşılığı Kur'an'ın metninde bulunmayan kelimeler, tercümeyle güzellemek maksadıyla da olsa meâle alınmamış, önsözde de belirtildiği gibi mâziye muzâri, muzâriye mâzi, isme fil, fi ile isim mânası verilmemeye özen gösterilmiştir. Bu şekilde bir yandan elden geldiğince metne bağlı bir meâl ortaya konmak istenirken öte yandan çok sık yer verilen parantez içi kelime ve cümleciklerle mânanın daha iyi anlaşılır olması amaçlanmıştır. Ancak bu ölçüde parantez içi uygulamasının gerekli olmadığını, bunun ifadenin akıcılığını bozduğunu ve okuyucuyu yorduğunu söylemek mümkünse de gerek bu ifadelerin gerekse onlara ait dip notlarının özellikle araştırmacılar için faydalı olduğu şüphesizdir. Eserin I. cildinin sonuna üç cildin konularını içine alan bir indeks eklenmiştir. Yıllarca süren bir emeğin, iman, sabır ve ilmî titizliğin ürünü olan *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* Türkçe Kur'an tercüme alanında yeni bir çıkış açmıştır. Bu bakımdan yayımından sonra yapılan Türkçe Kur'an tercümesi faaliyetlerinde kendisinden müstağni kalınmadığını ve alanında henüz aşılammış eser niteliğini koruduğunu belirtmek lâzımdır. Kitap ilk defa 1953'te İstanbul'da üç cilt halinde neşredilmiş, daha sonra da birçok baskısı yapılmıştır. 2.

Kırk Hadis ve Meâlleri (her birinde on adet kırk hadis bulunmak üzere üç cilt, İstanbul 1956-1962). 3. *Fıkh-ı Ekber* (Ankara 1954). Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-ekber* adlı risâlesinin tercümesidir. 4. *Âkifnâme* (*Mehmed Âkif*, İstanbul 1966). Mehmed Âkif'in ölümünü takip eden günlerde âdeti bir hâtıra / armağan kitabı olarak yayımlanmak üzere hazırlanan, fakat bazı sebeplerle basılamayan eser, yazarının vefatından sonra oğlu tarafından neşredilmiştir. *Âkifnâme*, Mehmed Âkif ile Hasan Basri Çantay'ın ortak dostu Mahir İz'in eseri takdim eden kısa bir yazısının ardından Nurettin Topçu'nun "Âkifnâme Dairi" başlıklı, Âkif'i ve eserlerini felsefî, özellikle de tasavvufî bir değerlendirmeye tâbi tutarak bunların değerini ortaya koyan bir yazısı ile başlamaktadır. Çantay eserini, Mehmed Âkif'in hayatı, şahsiyeti ve edebî hüviyeti hakkındaki kendi fikir ve hâtıralarını devrin edip ve yazarlarından aktardığı bilgilerle destekleyerek meydana getirmiştir. Âkif'in *Safahat* dışında kalmış şiir ve nesirlerinden örneklerle zenginleştirilen kitabın bir özelliği de şairin ölümü üzerine devrin gazete ve mecmualarında çıkmış yazılara yer vermesidir. Eser ayrıca, şairin yakın arkadaşı sıfatı ile Çantay'a yazılan tâziye mektuplarıyla Âkif'e dair bilgi ve hâtıra nakleden, onun bilhassa sanatı ve edebî kişiliği hakkında değerlendirmelerde bulunan pek çok edebiyatçının mektubu yanında vefatı dolayısıyla kaleme alınmış mersiye ve tarih manzumelerinden birçoğunu da ihtiva etmektedir. 5. "eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye fi'l-menâfiki't-Türkiyye". Türkler'in müslüman oluşları, İslâm kültür ve medeniyetine hizmetleri ve bugünkü Türk dünyası hakkında bilgi veren uzun bir makale olup çeşitli ülkelerde İslâmiyet'in durumunu konu alan

Hasan Basri Çantay'ın el yazısı (Bekir Topaloğlu arşivi)

Islam the Straight Path adlı derleme eser içinde yayımlanmıştır (nşr. K. W. Morgan, New York 1958). Aynı makale, eserin Mahmûd Abdullah Ya'kûb tarafından *el-İslâm eş-şırâtü'l-müstakîm* (Bağdat 1963) adıyla yapılan Arapça tercümesinde de yukarıdaki isim altında yer almıştır (II, 47-101).

Çantay'ın bunlardan başka *Mektepli Yavrulanma* (Balıkesir 1922), *Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl* (Ankara 1341), *Ülkü Edebiyatı* (Balıkesir 1939), *Zekâ Demetleri* (Balıkesir 1939, İstanbul 1962), *Kara Günler ve İbret Levhaları* (İstanbul 1964) adlı eserleri de vardır.

Hasan Basri Çantay'ın şiirleri Mürşit Çantay tarafından *Babamın Şiirleri* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 1964). Basılmamış eserleri de şunlardır: *Türk Savları, İslâm'da Cihad ve İdman, Dîvânü luğâtü't-Türk Tercümesi* (tamamlanmamış), *Kalendernâme* (fıkri ve felsefî denemeler), *İstimlâk Kanunları ve Şerhleri, Ticarî İkrar, Şifâ-i Şerif Tercümesi*.

BİBLİYOGRAFYA:

Hasan Basri Çantay'ın yeğeni ve evlâtlığı Mürşit Çantay'dan alınan bilgiler; Vehbi Vakkasoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete İslâm Alimleri*, İstanbul 1987, s. 31-49; Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümelemleri*, Ankara 1989, s. 48-68; Ahmet Ersöz, "Vefatının 25. Yıldönümünde Hasan Basri Çantay", *Zaman*, İstanbul 3 Aralık 1989; Mücteba Uğur, "Vatansever Mücâhit Hasan Basri Çantay'ı Anarken", *TY*, XI/51 (1991), s. 49-52; Aydın Talay, "İnançlarını Yaşayan Bir İnsan: Hasan Basri Çantay", *Zaman*, İstanbul 3 Aralık 1991.

EMİN IŞIK

ÇAPAKÇUR

(bk. BİNGÖL).

ÇAPANOĞLU CAMİİ

Yozgat'ta XVIII. yüzyılda Batı üslûbunda inşa edilen cami.

Şehrin merkezî bir yerinde, Cumhuriyet Meydanı yakınında İstanbulluoğlu mahallesinde bulunan yapı, halk arasında Büyük Cami veya Ulucami diye anılmaktadır. Kesme taştan inşa edilmiş olan cami iki ayrı yapı evresi göstermektedir. "İçeri cami" denilen ve binanın güney parçasını teşkil eden bölüm, harimim orta kapısını üzerindeki iç kitâbeye göre Bozok sancağı valisi Çapanoğlu Mustafa Bey tarafından 1193 (1779) yılında yaptırılmıştır. Bu bölüme kuzeyden eklenmiş olan ve "dışarı cami" diye anılan mekân ise günümüzdeki giriş revakına